

Адам Н. Црнобрња

**НЕОЛИТСКО НАСЕЉЕ
НА ЦРКВИНАМА У СТУБЛИНАМА**

ОБРЕНОВАЦ 2009.

Адам Н. Црнобрња

**НЕОЛИТСКО НАСЕЉЕ НА ЦРКВИНАМА
У СТУБЛИНАМА
ИСТРАЖИВАЊА 2008. ГОДИНЕ**

Обреновац 2009

МУЗЕЈ ГРАДА БЕОГРАДА
BELGRADE CITY MUSEUM

Издавач

Музеј града Београда

Главни и одговорни уредник

Даница Јововић Продановић

Рецензент

проф. др Ненад Н. Тасић

Лектор

Милена Богдановић

Дизајн

Коста Миловановић

Фотографије

Марко Јанковић, Адам Н. Црнобрња,
Зоран Симић

Цртежи

Жаклина Црнобрња, Адам Н. Црнобрња,
Оливера Милић

Штампа

Zajkon print

Тираж

250

ISBN 978-86-80619-53-8

Захваљујемо се на помоћи и подршци:

Градској општини Обреновац
ЈКП „Обреновац” Обреновац
ЈКП „Топловод” Обреновац
ЈКП „Водовод и канализација” Обреновац
ЈП за изградњу Обреновца, Обреновац
Милану Јовановићу, земљораднику из Стублина
Миодрагу Грчићу, пензионеру из Стублина

Каталог и изложба приређени су захваљујући финансијској подршци
Комисије за културу и образовање Градске општине Обреновац.

НЕОЛИТСКО НАСЕЉЕ НА ЦРКВИНАМА У СТУБЛИНАМА ИСТРАЖИВАЊА 2008. ГОДИНЕ

Насеље у коме је живело неколико хиљада неолитских земљорадника лежало је на ободу виса у међуречју три реке. У његовом залеђу, на самој заравни, били су богати пашњаци, а према мочварама окруженим столетним храстовим шумама пружале су се плодне оранице. Даље од њих текле су три реке и журиле да утекну једна у другу, носећи обиље риба и обећавајући добар улов.

На трговима, који су били окружени густо збијеним кућама облепљеним блатом, мноштво људи приводило је крају дневне послове. У даљини су се назирале групе које су доводиле стоку са испаше или се враћале са њива. Ишли су убрзаним кораком да би пре мрака ушли у град јер се ближило време затварања капија на палисадама. Уз мирис мочвара, ветар је доносио и злокобне слутње, осећала се паљевина. Села у даљини већ су горела. У једној кући на периферији, око пећи је седело неколико мушкараца и припремало се за надолazeћу опасност. Рату нису били вични, али им није био ни непознат. Размештали су глинене фигурице ратника са оружјем, планирајући распоред кланова пред бој и спремајући се за ритуал који ће им обезбедити победу. Велики жртвеник иза њих био је спреман за почетак обреда. Шест и по хиљада година касније сазнали смо да тај град није преживео. Хиљаде његових становника нетрагом су нестале.

Ово је једна верзија приче о неолитском граду на Црквинама. Она не мора бити тачна и питање је да ли ћемо икада одгонетнути како и због чега је нестала винчанска цивилизација, а са њом и ово насеље. Археолошка истраживања су нам показала како је оно изгледало, као и унутрашњост једне куће у тренутку када су напуштени и уништени.

Да бисмо и вама пружили прилику да замислите своју причу, вратићемо се у данашње време и показати како изгледају остаци живота људи с краја неолитске епохе које смо открили на Црквинама.

Место

Позновинчанско насеље на Црквинама налази се у Стублинама, око 40 km југозападно од Београда, односно 14 km од Обреновца. Смештено је на платоу уздигнутом изнад околног терена, дугачком око 500 m и широком од 380 m на западном, до 130 m на источном делу, са севера и југа омеђеном потоцима који се спајају испод његовог ужег краја. У непосредној околини налази се и више извора питке воде. Иако је највиша тачка на свега 112 m надморске висине, на хоризонту се могу видети планине Авала, Космај, Рудник, Суворор, Маљен, Повлен и Цер, а за хладног и сунчаног времена поглед сеже све до Столова. Црквине се налазе на ободу Дренског виси, некада окруженог отокама и барама које је на једној страни творила Сава, а на другој Тамнава и Колубара. Положај у међуречју ове три реке пружао је изузетно повољне могућности за земљорадњу. С пролећа, након опадања водостаја и повлачења река, око овога виси остајао је плодан речни муљ, захваљујући коме су оранице сваке године бивале природно ђубрене и лаке за обраду. Неке мочваре су опстајале током целе године и биле су станишта многих птица и животиња (нпр. некадашња Велика бара и Нурча данас су само одводни канали). Не само поменуте три реке већ и многобројне речице и потоци, данас углавном пресахли и тек понеки још увек постоји (Трстеница, Вукићевица), омогућавали су и добар улов рибе.

Време

Идилично окружење у коме су током неолита људи живели на Црквинама није било одувек такво. Климатски услови постали су слични данашњим тек пре неких 9000 година. Почетком геолошког периода познатог као холоцен климатске промене су омогућиле заједницама дуже задржавање на једном месту, а лов и скупљање плодова замењени су убирањем летина са ораница обрађених сопственим рукама и месом одгајених животиња.

По данас преовлађујућој теорији, порекло раног неолита треба тражити на Блиском истоку и у Анадолији. Најранија неолитска култура на нашим просторима била је старчевачка, названа по локалитету у близини Панчева. У време старчевачке културе, између 6200. и 5300. године п.н.е., људи још увек нису дуго боравили на истом месту. Првобитна земљорадња била је екстензивна; подразумевала је настањивање на једном месту док се земља коју су обрађивали не би испостила, а потом су се заједнице премештале нешто даље јер није била позната техника плодореда и ђубрења ораница. Област Обреновца насељена је управо у време раног неолита а сведочанство ове епохе је једно мало и краткотрајно старчевачко насеље у Звечкој, на самој обали Тамнаве (Todorović 1966).

Винчанска култура припада касном неолиту и трајала је од око 5250. до око 4500. године п.н.е (о епонимном локалитету Винча код Београда видети: Тасић 2008). Њени носиоци запосели су широка пространства на централном Балкану, која су претходно настањивали носиоци старчевачке културе. Осим на читавој територији данашње уже Србије, материјални остаци винчанске културе на северу се јављају до јужне Мађарске, на југу на великом делу Косова и Македоније; на западу је сезала до Тузле, а на истоку је дубоко задрала на територије данашње Румуније и Бугарске. До сада је евидентирано више стотина насеља винчанске културе.

Археолошка истраживања на десетинама налазишта пружила су нам обиље података о начину живота и рада тадашњих људи. Спознали смо да су насеља из касног неолита трајала генерацијама, што значи да су знања о обради и ђубрењу земље била знатно унапређена. Остаци животињских костију показују да су узгајани говече, коза, овца, свиња. Гајено је и више врста житарица (једнозрна и двозрна пшеница, јечам), као и сочиво, грашак, лан. Алат је прављен не само од камена из непосредне околине већ и од сировина донетих из места удаљених више стотина километара. Отисци тканина које су служиле као простирка при изради предмета од керамике, уочени на данцима појединих посуда, указују на различите материјале од којих су прављене, као и на различите начине ткања. Грнчарија говори о изузетном умећу занатлија, али и о потребама људи који су израђивали и користили готово све форме посуђа које и данас познајемо. Фигурине, жртвеници и разни амулету указују на развијен и разуђен религијски систем чију је основу, изгледа, чинио култ плодности (о неолитској пластици код нас видети: Тасић 1973; Петровић, Катић и Спасић 2009). На крају, треба поменути да је у време винчанске културе човек овладао чак и сложеном техником добијања метала, односно бакра. Иако је бакар био дуго присутан у винчанској култури, није знатније коришћен у свакодневном животу већ је, изгледа, остао ексклузивна сировина.

Све то нам показује да су људи у то време живели у веома добро уређеном друштву, у коме је мало тога било препуштено случају, што је вероватно и био предуслов да запоседну тако широк простор. Крајем винчанске културе, на основу више параметара, могу се претпоставити чак и претече градова.

Винчанска култура ипак носи и две велике загонетке. Прва је сахрањивање њених носилаца. У Србији су за сада познате свега две некрополе, Ботош и Гомолава, од којих је само ова друга добро истражена и документована. Та диспропорција у односу на стотине познатих насеља, од којих је неколико десетина и истражено, упозорава да заправо још увек веома мало знамо о религији тог времена. Друга загонетка је нестанак винчанске културе. Крај живота у готово свим позновинчанским насељима обележен је великим пожарима, што је случај и са Црквинама. Носиоци винчанске културе после тога нестају, њихова насеља нису обновљена, а препознатљива материјална култура више се нигде не јавља.

Историјат истраживања

Први писани помен Црквина као места које баштини трагове живота из давних времена потиче још из 1912. године, када је забележено да је у сећању тадашњих мештана још увек живело предање о старој цркви на том месту, али и спознаја да постоје трагови живота и из неких „давних“ времена (Павловић 1912: 495). Као што често бива, човек најпре прихвата оно што му је ближе и познатије, те је предање о цркви до данашњих дана било занимљивије од разбацаних грнчића, остатака изгорелих зидова од блата и покоје камене алатке.

Прво прикупљање материјала са површине и његово приписивање винчанској култури и неолиту обавио је Витомир Радовановић, наставник из Обреновца. Налази су одношени у школску збирку у Стублинама и у некадашњи Археолошки музеј у Обреновцу. Након гашења Музеја 1961. године, свега стотинак предмета доспело је до Музеја града Београда (Црнобрња Н. 2001). Прва права археолошка ископавања на Црквинама, истина малог обима, предузео је испред Музеја града Београда др Јован Тодоровић 1967. године (Todorović 1967a; Tasić 1973: 68-71). Тих година је Јован Тодоровић спровео и ископавања на оближњим неолитским локалитетима, Јасењу у Вукићевици, Ђурића виноградима у Грабовцу и Новом селу у Стублинама (Todorović 1967b; 1969; 1970). Добијени резултати указивали су на велики научни значај који су даља истраживања могла да пружи. Нажалост, након само неколико сезона, те активности привремено су прекинуте, и то привремено стање потрајало је готово четири деценије.

У јесен 2006. године Завод за заштиту споменика културе града Београда и Музеј града Београда поново су приступили мањим археолошким истраживањима на Црквинама. Зоран Симић, руководилац истраживања, пошао је трагом предања о некадашњој цркви, чију локацију нисмо успели да утврдимо, али је на њено постојање посредно указало откриће грובה који су је окруживали. Осим потврде још раније познатог податка, тада смо дошли и до нових сазнања о неолитском насељу (Симић и Црнобрња 2008). Информација да се ради о насељу готово уништеном орањем на сву срећу није била тачна. На релативно малој дубини, пред нама се нашао, бар са становишта археолога, веома добро очувана винчанска кућа страдала у пожару. Запитали смо се да ли је то случај и на преосталом делу овога неолитског насеља, јер смо у том тренутку истражили, и то само делимично, тек 50 m², а локалитет заузима готово 16 хектара.

Будући да су археолошка ископавања комплексан и скуп посао који, осим пуно новца, захтева још више времена да би био квалитетно урађен, морали смо се окренути савременим технологијама. Тако је 2007. и 2008. године геомагнетним скенирањем истражена површина од 3.28 хектара, а добијени резултати су показали да су Црквине једно од боље очуваних позновинчанских насеља, не само код нас (Cрнобрња and Simić

2009). На основу тих података планирана су и археолошка ископавања 2008. године, када смо у целости истражили једну позновинчанску кућу, чија презентација чини окосницу ове изложбе.

Винчански локалитети на територији Обреновца

Досадашњим истраживањима, пре свега рекогносцирањима (прегледом терена и бележењем површинских налаза), на територији општине Обреновац регистровано је 90 археолошких локалитета из свих периода (Црнобрња 2005; Црнобрња и Лазић 2007). Многи од њих су вишеслојни, са траговима боравка људи из различитих периода. Штавише, и саме Црквине обухватају више етапа живота неолитског човека, односно више хоризоната становања, који могу да се прате од површине до дубине од 2 метра.

Неолитских (старчевачких и винчанских) локалитета до данас је на територији Обреновца регистровано 13 (сл. 1). Посебно су интересантна налазишта на ободу самог Дренског вуса. На малој удаљености, у пречнику од 8 km од Црквина, налазе се винчански локалитети Јасење у Вукићевици, Шарена чесма и Ново село у Стублинама и Ђурића виноград у Грабовцу, на којима живот престаје крајем винчанске епохе. За разлику од данашњих села, у којима се окућнице пружају уз путеве и залазе дубоко у сеоске атаре, у време позног неолита простор је очигледно коришћен рационалније. Насеља су била збијеног типа и по свој прилици су имала становника колико и данашња села на овом простору, ако не и више. Мала удаљеност од једног до другог насеља, као и њихов распоред, указују на то да су имала веома развијен систем међусобне расподеле у коришћењу добара – њива, пашњака, извора, места за лов и рибарење.

Слика 1.

Неолитски локалитети на територији Обреновца (у заградама су објашњења којој култури/културама су припадала насеља на њима):

- 1 - Црквине (винча)
- 2 - Шарена чесма (винча)
- 3 - Ново село (старчево и винча)
- 4 - Грабовец (старчево и винча)
- 5 - Јасење (винча)
- 6 - Три хрста (винча)
- 7 - Нурча (винчанска)
- 8 - Учино поље (винча)
- 9 - Гола бара (винча)
- 10 - Ушће (винча)
- 11 - Скела (винча)
- 12 - Воденични брег (старчево)
- 13 - Бачевица (винча)

Позновинчанско насеље на Црквинама

Геоманетним снимањима за сада је истражен само крајњи западни део насеља, површине 3.28 хектара, што чини приближно четвртину простора који је заузимало. Могућност да га на тај начин видимо пружила је чињеница да је читаво насеље, пре више од шест и по миленијума, страдало у јаком пожару. У прилог претпоставци да се ради о истовременим кућама говоре њихова униформна оријентација, димензије и распоред у оквиру насеља. Ископавањима су проверене забележене геоманетне вредности, те смо могли да одредимо начин на који ћемо „прочитати” добијене податке. Сазнали смо које вредности геоманетног спектра готово сигурно указују на остатке кућа, шта би требало да су отпадне јаме, где су одбрамбени ровови. Пред нама се указао део насеља које по величини и просторној организацији подсећа на протоурбано средиште, односно град, пре него на село. Иако су у Србији познате стотине винчанских локалитета, за сада ни на једном није сагледана овако велика површина. Северна страна насеља на Црквинама била је окружена са два паралелна рова, док се на јужној страни налазио само један. С обзиром да су се у непосредној близини ровова налазили и потоци као природне препреке, може се претпоставити да су ископани ради додатне заштите не само од звери већ и од неког, нама непознатог непријатеља. Пошто смо одредили положаје кућа на геоманетном снимку, као и њихове приближне површине (од 40 до 120 m²), дошли смо до изненађујућих резултата (сл. 2а и 2б). Већ сам податак да се на овом мањем делу насеља налазе остаци стотинак кућа довољно говори о великој густини насељености. Да би се у таквим условима живот несметано одвијао неопходна је и добра организација, која се уочава у груписању кућа око празних простора који подсећају на мале тргове. За сада се уочавају четири таква „трга” окружена са 8 до 12 кућа. Између кућа су уски пролази, попут сокака, те се комуникација није одвијала само преко тргова. Растојање између кућа износи свега 1.5-3 метра, што значи да нису имале окућницу већ су становници били упућени на заједнички јавни простор, односно трг, и на њему су обављане све делатности које су превазилазиле могућности домаћинства у једној кући. Куће су биле готово једнако оријентисане, у правцу североисток-југозапад. Тек на периферији насеља, на падинама ка рововима и поточима који су насеље окруживали, може се приметити раштрканост и различит положај кућа. Тако је структура насеља потврдила добру и рационалну организацију живота и простора, коју смо наслутили посматрајући распоред већ побројаних винчанских насеља на Дренском вису.

Величина неолитског насеља на Црквинама, како по површини коју је заузимало тако и по броју становника које је могло имати (најмање 2000, а можда и до 3500), правилан распоред кућа и тргова, као и претпоставка да је са више насеља у непосредном окружењу било

Слика 2а

Снимак Црквина из ваздуха: блеђом бојом означена је површина неолитског насеља, црно бели део је површина снимљена геомагнетним скенирањем.

Слика 2б

План дела насеља на основу геомагнетних снимања. Наранџасте линије означавају куће и „тргове”, беле линије су трасе ровова око насеља, а обојени правоугаоници означавају куће уз тргове. Бели правоугаоник је кућа која је истражена.

друштвено и економски тесно повезано, наводе на помисао да се ради о протоурбаном друштву. Ефикасна организација живота и различитих делатности у њему служила је задовољавању не само сопствених, већ и потреба околних насеља, која су чинила један функционалан систем. Познато је да у свим епохама заједнице на једној територији теже међусобном повезивању и успостављању хијерархијског односа, при чему заједница вишег ранга опслужује више заједница нижег ранга (Doksijadis 1982: 73). У нашем случају, хијерархија се наслућује на три нивоа:

- на нивоу групе насеља, при чему Црквине доминирају својом величином;
- на нивоу самог насеља, са кућама које су у централном делу груписане у, условно речено, блокове око „тргова” и кућама на периферији које не подлежу тој организацији;
- на нивоу начина размишљања; распоред 46 фигурина, које се налазе у групама од 3 до 10, са највећом фигурином у центру средишње групе, најдиректније нам указује на постојање хијерархије у друштву у коме су настале.

Сагледавајући неолитски „град” на Црквинама, и имајући на уму релативно малу укупну густину насељености у то време, можемо се запитати да ли је он био средиште некакве шире области? Можда ка њему нису гравитирала само насеља из најближе околине? Да ли је пред нама средиште неке од територијалних јединица из винчанске епохе, за чије постојање ми још увек не знамо? Питања која се могу поставити је много, претпоставки и домишљања још више. Али, да би оне биле потврђене или оповргнуте неопходна су нова истраживања, не само Црквина и насеља у њиховој непосредној околини, већ и оних на ширем простору. Сигурно је једино да појава тако великог броја становника, у готово плански организованом месту, што можда указује на почетке протоурбаног живота, нестаје са крајем винчанске културе, па и насеља на Црквинама. Заједнице које ће живети у густо насељеним варошима на овим просторима поново ће се јавити тек четири и по миленијума касније, са доласком Римљана.

Позновинчанска кућа

Године 2008. одлучили смо да истражимо једну од, како су показивали геомагнетни снимци, најмањих и најлошије очуваних кућа у насељу, на самој његовој периферији. Резултати истраживања ове куће су превазишли сва очекивања и надања (сл. 3). На дубини од свега 30 до 60 cm открили смо веома добро очувану кућу, са мноштвом покретних налаза (кућа 1/2008). Димензије куће одговарале су вредностима добијеним геомагнетним скенирањем, али њена добра очуваност упозорила нас је да су друге куће на овом локалитету вероватно још боље очуване.

Кућа коју приказујемо имала је димензије 9.15 x 4.80 m и површину од око 44 m² (сл. 4). Све винчанске куће биле су грађене готово на исти начин, са малим разликама у погледу коришћења поје-

Слика 3. Остаци куће снимљени са истока.

диних техника градње. И ова кућа по том питању није одступала од уобичајеног. Укратко, поступак градње био је следећи: у уске и плитко ископане темељне ровове побадано је коље пречника 10-20 cm, на растојању од 20 до 50 cm; око коља су затим преплетани пруже и тање гране, чиме је добијан костур зида који је, на крају, облепљиван смесом глине, земље и плевe. Кров је вероватно био на две воде и прекриван је трском или сламом. Приликом прављења подова кућа најчешће су на земљу полагагане дрвене облице, а преко њих је наносена смеса слична оној за зидове. Осим облица понекад је коришћена и ломљена грнчарија, као у нашој кући, но крајњи резултат био је исти – газило се по поду од набијене земље.

Слика 4.

Основа куће снимљена из ваздуха, комбинована са цртежом. Тамнијом бојом су означени зидови који су откривени, а блеђом њихов претпостављени положај. Бројевима су обележени налази који се помињу у тексту:

1. велика пећ
2. група фигурина
3. жртвеник
4. жрвањ
5. букранион
6. мала пећ
7. питос

Зидови наше куће били су очувани до висине од око 40 cm, али само у северном делу, док су се на јужној страни једва препознавали. Хиљаде година орања узеле су свој данак. Па ипак, и затечено стање било је довољно да стекнемо увид у организацију живота једне породице.

Слика 5.

Пећ димензија 1.30 x 1.10 x 0.50 m знатно је оштећена укопом гроба из 17-18. века. Њен облик је уобичајен за неолит: основа је облика потовице, зидови се сужавају ка врху, свод је раван, а испред отвора је уско пепелиште. Сличне пећи су у ваљевском крају донедавно коришћене за печење хлеба.

Слика 6а. Део фигурина у тренукту налажења (горе десно)

Налаз групе од 46 фигурина говори нам и о начину размишљања и организовања у позновинчанском периоду. Оне су биле распоређене у групама од 3 до 10 фигурина, са највећом у центру средишње групе. На свакој се налази рупица у коју је уметана држаљница за ношење минијатурних алатки (или оружја?), али је нађено свега 11 алатки. Да ли се ради о предметима везаним за култ, симболичној поворци ратника или „обичном“ комплету за игру, биће предмет расправа и у будућности. Оно што знамо јесте да ова композиција указује на пројектовање система размишљања или веровања са нивоа заједнице на ниво културне радње или игре. Њихов распоред нам најдиректније указује на постојање јасне хијерархије у друштву у коме су настале. Ова група фигурина представља јединствен налаз у неолиту Европе.

Слика 66. Фигурине са алаткама након чишћења (доле)

У невеликој бочној просторији, у северном делу куће налазила се велика пећ, која својим обликом подсећа на хлебне пећи из етнографске грађе (сл. 4/1, сл. 5), а испред ње загонетна група од 46 фигурина (сл. 4/2, сл. 6). Наспрам пећи био је велики објекат од глине, чија функција није сасвим јасна, али се може претпоставити да је реч о жртвенику (сл. 3/3, сл. 7).

Слика 7.

У северозападном углу куће, наспрам велике пећи, нађен је овај објекат од глине, који смо прелиминарно назвали жртвеником (димензија 0.90 x 0.60 x 0.37 m). Поред њега је била мала глинена посуда са изливником, а испред обредни хлеб од глине, пречника 20 cm. У лето 2009. године жртвеник је пренет у Музеј града Београда ради конзервације и рестаурације. Слични објекти нису познати са других винчанских локалитета.

У највећој, централној просторији нађена је конструкција од глине, са каменом у средини, односно жрвањ за ручно млевење житарица, у коме је била и посуда за њихово захватање (сл. 4/4, сл. 8). Наспрам жрвња био је мали букранион, модел главе бика од непечене земље (сл. 4/5, сл. 9). У истој просторији нашли смо остатке мањег огњишта (сл. 4/6), као и велики земљани суд (питос), делимично укопан у под, у коме су чуване житарице, чије смо трагове затекли на његовом дну (сл. 4/7).

Слика 8.

У централној просторији, уграђен у конструкцију источног зида, налазио се овај жрвањ за ручно млевење житарица, пречника око 80 cm. У њему смо затекли и посуду којом су житарице захватане. Жрвањ и део зида куће су комплексним захватом, заједно са блоком земље, премештени у Музеј града Београда где је у лабораторијским условима настављено њихово микроископавање, након чега је приступљено конзервацији.

Слика 9.

Назив букранион означава приказ главе бика. Овај букранион је израђен од непечене земље и био је причвршћен за зид у унутрашњости куће. Претпоставља се да су ови предмети у неолитским кућама имала културну намену.

Распоред непокретних делова намештаја, као и покретних предмета у овој просторији, указује да се у њој одвијао свакодневни живот, као и да се у њој спавало јер у другим деловима куће за то није било места. У обе описане просторије нађено је неколико целих и мноштво поломљених глинених посуда коришћених у свакодневном животу – тањира, здела, лонаца, амфора (сл. 10), као и изванредан број алатки од различитих врста камена.

Слика 10.

Ископавање сваке винчанске куће доноси обиље уломака керамичких посуда. На слици су приказане посуде које су нађене целе или су биле само делимично оштећене, те нису захтевале сложенији поступак реставрације.

Највећа концентрација грнчарије уочена је у уској просторији у јужном делу куће (сл. 11). Иако преградни зид којим је била одвојена од централне просторије нисмо успели да евидентирамо, отисак греде на обрушеном зиду дозволио је да претпоставимо његово постојање. Сличне уске просторије, без непокретних структура, познате су и из

Слика 11. (десно)

Амфора откривена испод палог зида у јужном делу куће, снимљена у оригиналном положају.

кућа са других винчанских локалитета и вероватно су слижиле као оставе (Трипковић 2007: 96-99).

Налазе керамике углавном чине уломци десетина посуда које су биле у кући у тренутку када је избио пожар. Неколико целих или реконструисаних посуда презентовано је на овој изложби, док се остале налазе на стручној обради и конзервацији. На основу њихових карактеристика, као и поређењем са идентичним или сличним облицима са других локалитета, одређено је и време када је ова кућа страдала. Њен крај, као и самог насеља, може да се определи у фазу Д винчанске културе, односно око 4500 године старе ере.

Садржај ове куће, како непокретни делови ентеријера (пећ, огњиште, жртвеник и жрвањ) тако и покретни налази (керамика, алатке, букранион, фигурине), као и њихов положај говоре о испрепетаности две сфере живота – световне и духовне. На овоме малом простору, и после више од шест и по миленијума, материјални остаци показују да је кућа била веома интензивно коришћена у свакодневном животу, али и у култне сврхе. Да би то појаснили морамо се поново вратити организацији насеља. Као што смо већ рекли, куће су биле густо збијене око „тргова“, односно заједничких, јавних простора. Због упућености становника на коришћење тих површина јавни аспект живота био је доминантан током већег дела дана. Обављање већине свакодневних послова на јавном месту искључивало је приватност и интиму, барем онакву какву ми познајемо. Готово сви поступци били су јавни, и заједница је могла стално да их процењује. Лични, интимни живот, могао је да се одвија само између зидова куће, те је можда и због тога у њој нађен велики број предмета култног карактера.

* * *

Свако ископавање, па и најстручније археолошко, неминовно доводи и до уништења ископаног. Документација која се води приликом археолошких истраживања омогућава нам да истражено реконструишемо и тумачимо. Иако је тежња за сазнањем велика, као и интересовање да се откривено прикаже, неопходно је да се успостави равнотежа. Већ данас се користе недеструктивне технике истраживања, попут поменутог геомагнетног скенирања. То значи да би најбоље било исцрпети све друге могућности за добијање података пре него што се приступи самим ископавањима, као и да она буду јасно усмерена и спроведена само у неопходној мери. Најцелисходније би било да се овај локалитет заштити од даљег уништавања, а откривено конзервира, реконструише и презентује у некој врсти музеја на отвореном. Највећу претњу, као и на многим другим локалитетима, представља дубоко орање којим „дивљи“ трагачи уништавају локалитете. Осим тога, због мале дубине на којој се налазе остаци неолитског насеља на Црквинама, и обично, мало дубље орање неповратно их оштећује. А да би могли да разумемо живот који се одвијао пре шест и по миленијума неопходна је што боље очувана целина, јер археолози истражују контекст, читаву причу, а не само појединачни предмет. Да смо, на пример, 46 фигурина нашли на површини њиве, то би били обични, највероватније и веома оштећени раштркани налази. Пошто смо их затекли у јасном контексту, то јест у првобитном положају и односу са другим налазима, оне су добро документоване и сада су јединствен налаз из неолита Европе. На крају, остаје нада да ће наше друштво препознати значај ове светски вредне баштине и помоћи да је заједно сачувамо и за генерације које још нису рођене.

Библиографија

- Црнобрња, А.Н. 2005** Археолошка налазишта на територији Обреновца (1). *Годишњак града Београда* LII, 59-94.
- Црнобрња, А.Н. и Лазих, Ђ. 2007** Археолошки локалитети на територији општине Обреновац (2). *Годишњак града Београда* LIV, 71-99.
- Српобрија, А.Н. and Simić, Z. 2009** Archaeological Survey of the Eneolithic Settlement Crkvine at Stubline, Serbia. In: *Circumpontica in prehistory: Western Pontic studies* (eds. L. Nikolova). BAR International Series. Oxford: J&E Hedges, 221-227 (in press).
- Црнобрња, Н.А. 2001** Археолошки музеј у Обреновцу 1952-1961. *Гласник Српског археолошког друштва* 17, 249-258.
- Doksjadis, K. 1982** *Čovek i grad*. Beograd: Nolit.
- Петровић, Б., Катић, В. и Спасић, М. 2009** *Живот у глини*. Београд: Музеј града Београда.
- Симић, З. и Црнобрња, А.Н. 2008** Сондажно ископавање локалитета Црквине у селу Стублине. *Археолошки преглед н.с.* 4 (2006), 44-46.
- Tasić, N. 1973** *Neolitska plastika*. Beograd: Muzej grada Beograda.
- Тасић, Н.Н. 2008** Винча – метропола касног неолита. *Винча – праисторијска метропола*. Београд: Филозофски факултет – Народни музеј – Музеј града Београда – САНУ, 15-39.
- Todorović, J. 1966** Lug, Zvečka, Obrenovac – naselje starčevačke kulture. *Arheološki pregled* 8, 10-12.
- Todorović, J. 1967a** Crkvine, Stubline, Obrenovac – naselje vinčanske grupe. *Arheološki pregled* 9, 17-18.
- Todorović, J. 1967b** Jasenje, Brdo (groblje), Vukićevica, Obrenovac – naselje vinčanske grupe. *Arheološki pregled* 9, 16-17.
- Todorović, J. 1969** Grabovac, Đurića vinogradi, Obrenovac – naselje starčevačke i vinčanske grupe. *Arheološki pregled* 11, 12-13.
- Todorović, J. 1970** Novo Selo, Stubline, Obrenovac – naselje starčevačke i vinčanske kulture. *Arheološki pregled* 12, 12-14.
- Трипковић, Б. 2007** *Домаћинство и простор у касном неолиту – винчанско насеље на Бањици*. Београд: Српско археолошко друштво.

Изложбу приређују
Музеј града Београда
Спортско културни центар Обреновац

Аутор изложбе
мр Адам Н. Црнобрња

Аутори поставке
мр Коста Миловановић
мр Адам Н. Црнобрња

Археолошка истраживања
Зоран Симић, Адам Н. Црнобрња,
Марко Јанковић, Оливера Милић,
Радмила Балабан, Милош Спасић

Конзервација на терену
Стеван Ђуричић, Дејан Миловановић,
Бранислава Лазаревић

Конзервација керамичких налаза
Милан Веселиновић

СIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

903.4 "634" (497.11) (083.824)

Црнобрња, Адам Н., 1972-

Неолитско насеље на Црквинама у Стублинама :
истраживања 2008. године / Адам Н. Црнобрња :
[фотографије Марко Јанковић, Адам Н. Црнобрња,
Зоран Симић; цртежи Жаклина Црнобрња,
Адам Н. Црнобрња, Оливера Милић].
Београд : Музеј града Београда, 2009 (Београд : Zajkon print).
- 20 стр. : илустр. ; 21 cm

Тираж 250. - Библиографија: стр. 19.

ISBN 978-86-80619-53-8

- а) Археолошка налазишта - Црквина - Неолит - Изложбени каталози
 - б) Археолошки налази - Црквине - Неолит - Изложбени каталози
 - с) Винчанска култура - Изложбени каталози
- COBISS.SR-ID 169470220

жртвеник

група фигурина

супструкција

букранион

питос

посуде испод зида

зид куће

посуде иза пећи

велика пећ

жрвањ

